

9/1/2017

Project Traditionele Ambachten Varend Erfgoed

Het Historisch Bedrijfsvaartuig/ RS van der Mark

0 Samenvatting

Traditionele scheepsambachten staan onder druk. Het aantal beoefenaren neemt af door verdere commercialisering van scheepswerven, vergrijzing en gebrek aan aandacht.

Het project "Traditionele Ambachten Varend Erfgoed" (TAVE) beoogt dit "tij te keren".

Uit een scala van scheepsambachten zijn vier technieken gekozen met maatschappelijke relevantie ten behoeve van het behoud (in originele staat!) van de huidige collectie Varend Erfgoed. Concreet gaat het om klinken, staaldradsplitsen, rondhouten fabriceren en planken (huidgangen) krombranden.

TAVE wil d.m.v. onder meer vastlegging van deze technieken in beeld en schrift, aanbieden van "lesmateriaal" aan technische (scheeps)opleidingen én het benutten van mogelijkheden voor inloopworkshops en PR bij twee concrete evenementen de aandacht vestigen op deze ambachten en daarmee de belangstelling bij jongeren, scheepseigenaren en het publiek vergroten.

Het project wordt uitgevoerd in 2017 en kent een begroting van € 34.000,-

De hoop van de initiatiefnemers is dat dit het begin wordt van een "revival" van scheepsambachten en dat dit initiatief een vruchtbaar vervolg krijgt!

Hier is wel ambachtelijk werk vereist!

Inhoudsopgave

	Pag.
Samenvatting	1
Inleiding: waarom dit project?	2
Hoe past dit project in een groter geheel?	3
Wat zijn traditionele ambachten?	7
Het bredere perspectief	7
Relatie met EU-project Traditional Maritime Skills	8
Focus aanbrengen voor het project TAVE	8
Doelgroepen	9
Doelstellingen	10
Aanpak	11
Beschrijving activiteiten en planning	11
Overdracht van kennis en het actief beoefenen	12
Organisatie	13
Begroting en dekkingsplan	13
Begroting	13
Dekkingsplan	14

Project Traditionele Ambachten Varend Erfgoed

1 Inleiding: Waarom dit project??

Het project Traditionele Ambachten Varend Erfgoed (TAVE) beoogt de kunde van het ambacht te behouden en te stimuleren. Daartoe is ook het behoud van kennis van oude technieken en het promoten van het ambacht van belang. De kunde van het traditionele ambacht is nu (nog) aanwezig bij een aantal vaklieden op werven, restauratoren en een aantal "amateurs"(vaak eigenaren van traditionele schepen). Door verdergaande commercialisering van de werven is echter het toepassen van oude ambachten op de scheepswerven een steeds zeldzamer wordend gebeuren. Ook het aantal restauratoren die de oude ambachten nog kennen en kunnen neemt af. (Te) sporadisch stapt een jongere in de voetsporen van een vergrijzende restaurateur en neemt het "vak" over. Het is hoog tijd meer aandacht te besteden aan de traditionele ambachten teneinde deze kunde te borgen, te behouden en verder onder de aandacht te brengen!

2 Hoe past dit project in een groter geheel??

Voor het behoud van (nu nog) "grootste collectie Varend Erfgoed ter wereld" zijn een aantal elementen van groot belang:

- Promotie
- Kennis
- Kunde

Promotie is van belang teneinde het bestaan, de bijzondere waarde en specifieke problematiek bij het publiek en (vooral) overheden bekend te maken. Onbekend maakt immers onbemind en te lang heeft het Varend Erfgoed geen plek op de agenda gehad van o.a. beleidsmakers en "bewakers" van ons nationaal erfgoed. Gelukkig is er recent (met name vanaf 2015) een kentering waar te nemen als gevolg van een majeure inspanning van de Behoudsorganisaties verenigd in de Federatie Varend Erfgoed Nederland!

Een aantal voorbeelden.

- In 2015 heeft de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed het mobiele erfgoed als formele vierde tak aan haar programma toegevoegd.
- Ook in 2015 is er een doorbraak geweest in de discussie over de Erfgoedwet waarbij twee belangrijke moties in de Tweede Kamer zijn aangenomen. In de Erfgoedwet komt nl. het mobiele erfgoed er zeer bekaaid af met alleen een constatering in de toelichting (!) dat het mobiele erfgoed door veel particulier initiatief er relatief goed voor staat. In de moties wordt aandacht gevraagd voor de specifieke problematiek van het mobiele erfgoed en is o.a. een structureel overleg dienaangaande met het ministerie opgestart.

- Het bouwbesluit dreigde ook van toepassing verklaard te worden op het Varend Erfgoed met onmogelijke eisen aan "plafondhoogtes", deuren, trappen, etc. De beleidsmakers hadden bij het opstellen niet aan het bestaan van dit soort schepen gedacht....Door sterk in te spelen op de mogelijkheden voor invloed en wijziging is het gelukt om ook hier een heel eind de wetsvoorstellen om te buigen in de goede richting.
- Een heel andere invalshoek: de grootste hypotheekverstrekker (ING) voor het Varend Erfgoed heeft besloten er mee te stoppen. Onbekend maakt ook hier blijkbaar onbemind. Dit is een potentieel probleem waar nog geen directe oplossing in zicht is; wel wordt er achter de schermen hard gewekt aan oplossingen!

De promotie van het Varend Erfgoed vindt plaats o.a. middels een goede registratie (in het via internet toegankelijke Register Varend Erfgoed Nederland), publicaties in de media en erfgoedmanifestaties (in 2016 o.a. DelfSail en VreeswijkVolVaart naast vele kleinere manifestaties).

Kennis van de historie en bouwwijze van het Varend Erfgoed is van eminent belang voor het verantwoord onderhouden en restaureren van de schepen. Er bestaat geen erkenning door de overheid van de monumentale schepen vergelijkbaar met onroerende monumenten. Dit betekent o.a. dat er geen overheidssubsidies op onderhoud (zoals de BRIM) of restauratie bestaan, evenmin als fiscale voordelen voor eigenaren. Hoewel sommige eigenaren het toejuichen dat je met een schip "alles kunt doen" ervaren wij dit als een potentieel gevaar voor het behoud van de schepen. Te veel schepen zijn in het recente verleden verloren gegaan of ernstig "verminkt" door onwetendheid van de – meestal goedwillende – eigenaren.

De Nederlandse behoudsorganisaties trachten het gemis aan enige sturing vanuit de overheid zelf in te vullen door zo veel mogelijk kennis over de schepen te verzamelen en toegankelijk te maken (via publicaties en internet), eigen schouwcommissies, een eigen Register te onderhouden waarin ook Varend Monumenten worden genoemd en (gratis) advies aan eigenaren die hun schip willen onderhouden en/of restaureren. Daarnaast zijn er gelukkig nog een aantal restauratoren die met veel passie en kennis schepen verantwoord restaureren. Kennis is echter vluchtig en vergt voortdurende aandacht om bij te houden en te delen!

Voor **kunde** geldt wellicht nog het sterkst dat die zonder voortdurende aandacht en beoefening op den duur verdwijnt. Voor het behoud van het Varend Erfgoed is het cruciaal dat ook de traditionele ambachten die bij de bouw, het onderhoud en het gebruik van Varend Erfgoed bestaan blijvend worden beoefend en – vooral – onder de aandacht komen van nieuwe doelgroepen, met name jongeren. Het aantal beoefenaren van de traditionele ambachten neemt immers gestaag af en

het behoud ervan en het "werven" van jongeren vergt een extra inspanning teneinde deze ambachten niet verloren te laten gaan.

"workshop" klinken

De kunde is (gelukkig) nog op veel plaatsen aanwezig. Oude ambachtslieden op werven kennen nog de "kneepjes van het vak". Echter: het uitoefenen ervan verdwijnt omdat werven nu eenmaal commercieel moeten werken en de oude ambachten veel duurder zijn dan moderne technieken. Goed voorbeeld is het klinken van schepen dat helemaal vervangen is door laswerk. Zelfs op museumwerven is het klinken vrijwel verdwenen ook omdat de omgeving het onvermijdelijke lawaai van het klinken niet (meer) tolereert. Naast oude ambachtslieden zijn er gelukkig ook een aantal jonge restauratoren die zich dit oude ambacht eigen hebben gemaakt en het ook toepassen (mits de eigenaar er de hogere kosten voor over heeft.....).

Een ander voorbeeld is het splitsen van touw en – vooral – van staaldraad. Staaldraadsplitsen is zwaar en arbeidsintensief. Het is veel eenvoudiger, sneller en goedkoper om een draad niet te splitsen maar te voorzien van een kous. Maar... bij het verantwoord restaureren van een schip "hoort het niet zo". Een staaldraadsplits past bij een schip uit 1900 en een kous niet! De kunde van het staaldraadsplitsen is nog schaarser (geworden) dan het klinken. Maar: er zijn nog steeds restauratoren en anderen die het vak verstaan en het graag uitdragen aan anderen!

TAVE past o.i. uitstekend in het grotere perspectief. Het is een project gericht op behoud en verbreding van kunde met aandacht voor het borgen van de bijbehorende kennis en het uitdragen naar de beoogde doelgroepen middels promotie.

3 Wat zijn Traditionele Ambachten??

3.1 Het bredere perspectief

Er bestaan op het gebied van scheepsbouw, scheepsrestauratie en onderhoud vele ambachten.

We noemen een aantal voorbeelden:

Vele ambachten die gerelateerd zijn aan de bouw van houten schepen o.a. uit onze Gouden Eeuw (voorbeeld de Zeven Provinciën, Bataviawerf Lelystad) maar ook nu nog van belang voor bestaande houten schepen:

- Spanten disselen
- Huidgangen branden en aanbrengen
- Pen- en gat houtverbindingen maken
- Vele soorten schiemanswerk (touwen maken/splitsen)
- Kennis en kunde van oude verftechnieken
- Breeuwen
- Zeilmaken

- Etc.

Ambachten gerelateerd aan de bouw van ijzeren en later stalen schepen (vanaf ongeveer 1880) . Bijvoorbeeld:

- “Kiellegging” in het veld (“op het oog”)
- Huidplaten krom slaan in het zand
- Spanten buigen
- Gaten ponsen voor klinkverbindingen en de gaten ruimen en soevereinen
- Het klinken zelf
- Staaldraadsplitsen
- Schiemanswerk t.a.v. de trossen/vallen (o.a. splitsen)
- Zeilmaken
- Rondhouten fabriceren (masten, gieken, etc.)
- Zwaarden en roeren maken
- Etc.

3.2 Relatie met EU-project Traditional Maritime Skills

In 2011 is een project uitgevoerd genaamd Traditional Maritime Skills. Dit heeft o.a. een digitale leeromgeving opgeleverd waarin een aantal traditionele scheepsbouwvaardigheden zijn opgenomen incl. fotomateriaal, filmpjes en handleidingen. De vaardigheden zijn vooral gericht op zeegaande schepen.

De producten van Traditional Maritime Skills worden gebruikt door een aantal opleidingsinstituten o.a. de Enkhuizer Zeevaartschool, het Hout- en Meubileringscollege afd. scheepsbouw (HMC Amsterdam/Rotterdam) en de maritieme opleidingen in Vlissingen: “Scaldis”.

Als vervolg op dit project is er een pilot geweest om deze vaardigheden toe te passen in een aantal restauratie- en replicaprojecten.

Uit de EU-projecten blijkt dat het lastig is om opleidingsinstituten en maritieme bedrijven werkelijk te interesseren en mee te krijgen om de traditionele ambachten door te geven aan jongeren, instromers en andere geïnteresseerden.

De kennis en ervaring met deze EU-projecten dient als input voor het project TAVE. Waar mogelijk wordt uiteraard niet het wiel opnieuw uitgevonden. De inbreng van de kennis en ervaring vanuit de EU-projecten is geborgd door een samenwerkingsverband met de Federatie Varend Erfgoed Nederland (met name de voorzitter Martine van Lier is volledig op de hoogte van deze projecten).

3.3 Focus aanbrengen voor het project TAVE

Aangezien er vele verschillende ambachten zijn, is het goed focus aan te brengen op een aantal ambachten die:

- Essentieel zijn ook voor de huidige generatie Varend Erfgoed
- Nog steeds (met enige regelmaat) toegepast worden
- Interessant zijn voor de huidige generatie restauratoren én jongeren aanspreken

De focus ligt derhalve op:

- Klinken: tot ong. 1940 heel gebruikelijk; naderhand vervangen door lassen
- Staaldraadsplitsen: vroeger de enige methode; naderhand vervangen door het persen van een kous om de draad
- Rondhouten (masten, gieken, etc.) fabriceren; nu veelal van metaal of verlijmd
- Krombranden van huidgangen bij houten schepen

Een deel van de doelgroepen

4 Doelgroepen

Het project TAVE wil de volgende specifieke doelgroepen bereiken:

- Restaurateurs/ambachtslieden die het "vak" nog steeds beheersen/uitoefenen
- Jongeren die een technische (scheeps)opleiding volgen en mogelijk zijn te interesseren voor traditionele ambachten
- Eigenaren van historische schepen (Varend Erfgoed) die bij mogelijke (toekomstige) restauraties of onderhoud deze ambachten ook (zelf) willen toepassen of laten toepassen.

Daarnaast is het goed het bestaan en de uitoefening van traditionele ambachten aan een breed publiek bekend te maken teneinde ook zo veel mogelijk maatschappelijk draagvlak te verkrijgen.

5 Doelstellingen

TAVE is een succes als:

- De vier traditionele ambachten degelijk zijn vastgelegd (in beeld en geschrift)
- Jongeren met name op opleidingsinstituten kennis nemen van de producten van TAVE én de opleidingsinstituten besluiten de producten van TAVE in de leerstof te gebruiken
- Een of meer opleidingsinstituten bereid is/zijn de opleiding in traditionele ambachten ook open te stellen voor "outsiders" zoals scheepseigenaren
- Restauratoren bereid zijn (enthousiast zijn!) om mee te werken aan promotie van de ambachten d.m.v. workshops en demonstraties bij een aantal evenementen in 2017
- Eigenaren van historische schepen kennis nemen van de producten van TAVE
- Met een aantal museumwerven afspraken worden gemaakt om de traditionele ambachten (meer) op de werven toe te passen, (vooral ook) eigenaren van Historische schepen de gelegenheid te geven de ambachten toe te passen en daarnaast aan jongeren een stukje educatie en PR te verschaffen
- TAVE een inspiratiebron wordt om er een vervolg aan te geven in 2018 e.v. en op deze manier een duurzaam effect te bereiken voor het instandhouden van de traditionele ambachten; concreet:
  - een aanbod voor (korte) opleidingen "voor iedereen"
  - duurzaam gebruik van de producten van TAVE door opleidingsinstituten
  - regelmatige workshops bij museumwerven (workshopkalender)
  - inloopworkshops/demo's bij evenementen
  - toepassing van traditionele ambachten in leerwerktrajecten (trajecten zoals recent de "Jonge Douwe" en de "Tromp")

6 Aanpak

6.1 Beschrijving activiteiten en planning

Het project TAVE kent te volgende aanpak/fasering

I Onderzoek/inventarisatie naar specifieke behoeften (jan/febr 2017)

- Inventarisatie aantallen restauratoren/ambachtslieden (nog) actief op genoemde gebieden (globaal wel bekend; goed om nog eens exact(er) na te gaan)
- Peiling naar behoeften van restauratoren/ambachtslieden t.a.v. borging van het ambacht (steekproefsgewijs interviews met aantal restauratoren/ambachtslieden)
- Peiling bereidheid deelname door restauratoren aan project TAVE (van een aantal is de positieve bereidheid al bekend!)
- Belronde/interviews met de opleidingsinstituten die gebruik maken van de producten van Traditional Maritime Skills (zie par. 3.2) naar werkelijk gebruik en verdere behoefte.
- Peiling bij scheepseigenaren naar behoefte aan opleiding in en toepassing van de traditionele ambachten

II Video-vastlegging van de 4 genoemde ambachten: (maart 2017)

- (beperkte) vastlegging van kennis
- De kunde laten zien
- Promotiemateriaal voor scholen, aspirant-beoefenaren en publiek
- Maximaal ongeveer 10 minuten per filmp(je)

Ter toelichting: voor het klinken en het krombranden van huidgangen zijn op de website van Traditional Maritime Skills filmpjes beschikbaar. Het zijn echter hoofdzakelijk "impressies" zonder verdere diepgang. Bekeken moet worden of deze filmpjes voor TAVE bruikbaar zijn.

Voor het staaldradsplitsen en de fabricage van rondhouten zullen zeker video-beelden gemaakt moeten worden.

III Handleidingen en Brochure samenstellen (maart/april 2017)

- Handleidingen bij voorkeur zodanig dat toepassing in workshops wordt ondersteund (zie voorbeeld Workshop Klinken")
- Per ambacht 2 á 3 pagina's tekst in de brochure
- In "jasje" van thema "Behoud Varend Erfgoed"
- Opmaak/uitstraling geschikt voor werven/interesseren jongeren voor de ambachten!

IV Terugkoppeling/ mailing naar opleidingsinstituten (met technische opleiding richting scheepsbouw/scheepsreparatie) – mei 2017

- Bekend maken project TAVE
- Peilen interesse in video/brochure voor inpassing in leerstof
- Peilen interesse in deelname project TAVE bij concrete gelegenheden (bijv. Hassailt en Schepenbeurs Den Helder; zie verderop)

V "Piekmomenten" kiezen om TAVE breed uit te dragen aan de doelgroepen (juli – dec 2017)

Er zijn een aantal momenten in 2017 die zich bij uitstek lenen om aan de traditionele ambachten aandacht te besteden; in ieder geval:

- Erfgoedmanifestatie "Hassailt" eind juli 2017
- EOC Traditionele Schepenbeurs te Den Helder november 2017

Voor de "piekmomenten" geldt:

- Ruime attentie vooraf in de media zien te verkrijgen om dit bijzondere aspect onder de aandacht te brengen;
- Extra media-aandacht richten op jongeren vanaf ongeveer 15 jaar (via scholen etc.).

Concreet:

- Tijdens Hassailt stands t.b.v. staaldraadsplitsen, klinken, rondhouten en krombranden met demo's en inloopworkshops op de Grindkade.
- Op de EOC Traditionele Schepenbeurs extra ruimte huren en demonstraties EN inloop workshops laten verzorgen

6.2 Overdracht van kennis en het actief beoefenen van de ambachten

De overdracht van kennis vindt plaats door:

- Videovastlegging van de ambachten
- Beschrijving van de ambachten in de handleidingen en brochure
- Bekendmaken van de producten van TAVE via de website van de FVEN en behoudsorganisaties, via (digitale) mailing aan opleidingsinstituten en via de sociale media (m.n. Facebook)
- Organisatie van inloopworkshops

Het actief beoefenen wordt gestimuleerd d.m.v.

- De inloopworkshops
- Demonstraties bij evenementen
- Afspraken met werven over het gelegenheid geven aan restauratoren en scheepseigenaren om de traditionele ambachten uit te voeren
- Opstellen van een "workshopkalender" voor 2018 e.v.

7.Organisatie

De behoudsvereniging Het Historisch Bedrijfsvaartuig (landelijke vereniging met 1700 leden; grootste in Nederland) neemt het initiatief en heeft de projectleiding. Dit vindt in nauwe samenwerking plaats met de andere Behoudsorganisaties verenigd in de Federatie Varend Erfgoed Nederland (FVEN) (zie bijgevoegde intentieverklaring). Daarnaast is er overleg met het Kenniscentrum voor Immaterieel Erfgoed Nederland.

Er zal een projectteam samengesteld worden vanuit de leden van de behoudsverenigingen mogelijk aangevuld met een aantal "externen".

Zoals binnen de Behoudsorganisaties gebruikelijk zal zo veel mogelijk getracht worden te werken met vrijwilligers teneinde de kosten zo laag mogelijk te houden.

De projectleiding legt verantwoording af aan het bestuur van het Historisch Bedrijfsvaartuig (dat dus als stuurgroep functioneert)

Het projectteam krijgt een opdracht (op papier) vanuit het bestuur (inclusief tijdsplanning, op te leveren producten met milestones en budget) en legt maandelijks verantwoording af t.a.v. de voortgang aan een lid van het bestuur. Naar behoefte wordt een stuurgroepvergadering belegd.

Na afloop van het project (voorzien eind 2017) wordt een evaluatie opgesteld aan de hand van de in 5 genoemde doelstellingen.

In het hele traject zal de opgedane ervaring en kennis gedeeld worden aan alle "stakeholders" middels publicaties o.a. in de verenigingsbladen, email (nieuwsbrief), websites en social media.

8.Begroting en dekkingsplan

8.1 Begroting

- Onderzoek/inventarisatie (fase I) € 500,-
- Videovastlegging 4 x € 600,- (fase II) € 2400,-
- Handleidingen/ Brochure (samenstellen en drukken) (fase III) € 4200,-
- Mailing/terugkoppeling opleidingsinstituten (fase IV) € 500,-
- Hassailt eind juli 2017 (fase V)
  - Organisatiekosten t.b.v. inloopworkshops/demonstraties € 4400,-
  - Extra media-aandacht d.m.v. gerichte promotie € 5000,-
- EOC Traditionele schepenbeurs november 2017 (fase V)
  - Huur extra ruimte € 2000,-
  - Organisatiekosten t.b.v. inloopworkshops/demonstraties € 4400,-
  - Extra media-aandacht d.m.v. gerichte promotie € 5000,-
- Personeelskosten (projectleiding en projectmedewerker) € 5600,-

Totaal **€ 34000,-**

8.2 Dekkingsplan

Bijdrage Het Historisch Bedrijfsvaartuig (toegezegd)	€ 2.000,-
Bijdrage FVEN (in aanvraag)	€ 2.000,-
Bijdrage andere Behoudsorganisatie(s)(in aanvraag)	€ 1.000,-
Fondsen (in aanvraag: VSB, Gansoord, Kracht, Elise Mathilde, Marion Polak)	€ 12.000,-
Bijdrage Fonds voor Cultuurparticipatie (toegezegd)	€ 17.000,-
Totaal	€ 34.000,-

Bijlagen (worden separaat gezonden)

- 1 Intentieverklaring Federatie Varend Erfgoed Nederland
- 2 Voorbeeld handleiding workshop klinken

Intentieverklaring FVEN:

2 Voorbeeld handleiding workshop klinken: is te uitgebreid om hier volledig op te nemen (dan worden de 5000 woorden overschreden....); wordt op verzoek toegezonden!